

процесу формування знань, умінь і навичок високої ефективності, робити його усвідомленим, міцним і безпомилковим.

### Література

1. Кузнецов В.И. Контроль и самоконтроль - важные условия формирования учебных навыков // Начальная школа. - 1986. - №2.
2. Лында А.С. Дидактические основы формирования самоконтроля в процессе самостоятельной учебной работы учащихся. - М.: Высшая школа, 1979.
3. Мор Г.А. Формирование навыков самоконтроля и взаимоконтроля у учащихся // Начальная школа. - 1988. - №10.
4. Никифоров Г.С. Самоконтроль человека. - Л.: Издательство Ленинградского университета, 1989.
5. Репкина Г.В., Заика Е.В. Оценка уровня сформированности учебной деятельности. - Томск: Пеленг, 1993.
6. Формирование учебной деятельности школьников /Под ред. В.В.Давыдова- М.: Педагогика, 1982.
7. Чукашвили С.М. Где ошибка? -Тула: Приокское книжное издание, 1976.
8. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды. - М.: Международная педагогическая академия, 1995.

*Н.Теличко*

### ПРОБЛЕМИ ВИЯВЛЕННЯ ОБДАРОВАНИХ І ТАЛАНОВИТИХ ШКОЛЯРІВ

*Стаття посвящена дослідженню проблем виявлення одарених і талановитих школярів. Автор коротко аналізує існуючі в роботах дослідників даної проблеми трактування сутності поняття "одареність", в основі якої лежать не тільки інтелектуальні здібності, а також ряд інших не менш важливих особистісних характеристик.*

*The article is devoted to research of the problem of revealing of the gifted and talented pupils. The author analyses briefly the interpretations of the conception of "giftedness", based not only on intellectual aptitudes, but on a number of other important personality characteristics.*

На рубежі XX—XXI ст. окреслилися принципово нові риси світової цивілізації, пов'язані з особливостями функціонування постіндустріальних суспільств, інформаційних технологій, процесів глобалізації. Найбільшого успіху досягатимуть держави, які мають висококваліфіковані кадри у високотехнологічних галузях виробництва. Тому проблема обдарованості, творчості, інтелекту виходить на передній план у державній політиці, визначаючи пошук, навчання обдарованих дітей та молоді, стимулювання творчої праці, захист талантів.

Однією з актуальних теоретичних і практичних проблем організації навчання обдарованих і талановитих школярів є виявлення зазначеної категорії індивідів.

Спершу терміном *обдарованість* користувались тоді, коли вели мову про інтелектуальні здібності (інтелект) індивідів.

Відомо, що вже впродовж ста років інтелектуальні здібності вимірюються за допомогою тестів інтелекту і виражаються коефіцієнтом інтелекту, що позначається символом IQ.

Оцінку тестам (як і будь-якому іншому феномену суспільно-педагогічної сфери) дають на підставі того, наскільки ефективно вони відповідають своєму призначенню. Загалом можна відзначити, що в суспільстві немає однозначної оцінки тестування інтелектуальних здібностей. Тестові методики, як і будь-які інші, мають як позитивні, так і негативні ознаки, що робить їх застосування дискусійним. Разом з тим, можна назвати декілька позицій, за якими немає розбіжностей серед спеціалістів: існує певна величина, яка характеризує здатність людини до навчання, отримання знань та умінь, яку можна назвати научуваністю

(значення цієї величини у різних людей різне); тести діагностики IQ розробляються з тією метою, щоб вимірювати цю величину, тобто наукованість.

З часом обдарованість припинили зводити тільки до інтелектуальних здібностей (чи до певного рівня їх розвитку) і в питанні використання стандартизованих тестів з метою виявлення обдарованих і талановитих дітей з'явилося ряд протиріч, що призвело до неоднотайності позицій різних дослідників цієї проблеми.

Так, Дж. Тассель-Баска [1] відстоює законність використання стандартизованих тестів з метою виявлення талановитих дітей. Зокрема, у зазначеній роботі підтримується концепція використання SAT як засобу виявлення талановитих учнів молодшої школи, а також обговорюються загальні принципи використання тестів у локальних ідентифікаційних програмах у зв'язку з пошуком талантів. Дж. Рензулі [2] і Р. Стернберг [3] засуджують використання тестів інтелекту з метою виявлення обдарованих дітей.

Монтгомері [4], зокрема, зазначає, що обдарованість – це не тільки інтелектуальні здібності, а й певні характеристики, що позначаються на її реалізації (допитливість, мотивація, концентрація уваги), та особистісні параметри індивіда (лідерські якості, незалежність, інтуїція). Загалом, за результатами дослідження зазначеного автора, обдаровані діти є творчими, інноваційними мислителями. Вони здатні застосувати множинний підхід до проблеми і запропонувати інноваційний і незвичний її розв'язок. Проте, чого слід було й очікувати, різні автори [5] виділяють дещо різні характерні ознаки інтелектуальної обдарованості.

Той факт, що загалом тести інтелекту не виконують бездоганно функції, які на них покладаються, послужив причиною того, що серед дослідників і практиків романтичні уявлення про можливості тестової діагностики поступаються зваженому аналізу того, що можуть і чого не можуть тести. Усі погоджуються з тим, що дитина з

високими інтелектуальними здібностями може бути виявлена за допомогою тестів інтелекту. Проте вона може бути обдарована в тій галузі, де тести інтелекту є поганими індикаторами. Зокрема, за допомогою тестів інтелекту важко виявити: дитину з багатою уявою і творчим мисленням; соціально і етично обдаровану дитину, тобто з добре розвиненим відчуттям моральної оцінки дій чи ситуацій; дитину, вправну в кресленні, будівництві чи конструюванні; дитину, яка демонструє значні академічні успіхи, але отримує низькі показники в тестуванні інтелекту, оскільки доречність тестів не є одразу очевидною для неї.

У зв'язку зі сказаним, спеціалісти в галузі діагностики радять практичним працівникам не покладатися тільки на тестові показники, а доповнювати дані, отримані в результаті тестування, спостереженнями школярів. З цією метою наводиться перелік ознак, які, з одного боку, є підозрою на обдарованість, а з другого – її доказом. Обдаровані діти, як правило: добре встигають з математики і розв'язують задачі; можуть демонструвати широкий діапазон інтересів і обізнаність; віддаються власній улюбленій справі з великим ентузіазмом, який інколи межує з одержимістю; володіють великою здатністю до концентрації і демонструють силу бажання; спостережливі, бачать зв'язки і генерують ідеї на основі даних декількох фактів; швидко запам'ятовують; демонструють незвичну уяву; бажають проводити час зі старшими дітьми і дорослими. Індикатором виняткових інтелектуальних здібностей можуть бути: рання мова і вживання складних слів; раннє засвоєння рахунку, читання і письма; допитливість; швидке сприймання; міцна пам'ять; вживання речень зі складними синтаксичними конструкціями; здатність класифікувати предмети і явища; багатий словниковий запас; інтуїтивне мислення; бажання робити усе по-своєму; винахідливість; пропонування різноманітних пропозицій щодо проблеми, що потребує розв'язку; високий енергетичний рівень; захопленість альтернативами; вміння ставити запитання; легкість у придумуванні слів і понять;

пристрасть до інтелектуальних ігор; притаманність певних спеціальних здібностей [6].

Порівняльний аналіз результатів досліджень різних авторів [7] дозволяє виділити такі спільні ознаки обдарованих молодших школярів і підлітків:

- багатий словниковий запас;
- вищий у порівнянні з іншими темп навчання;
- добра пам'ять;
- виняткова допитливість;
- тривала концентрація уваги на об'єктах, що цікавлять;
- широка загальна ерудиція;
- потяг до розв'язування проблем;
- пропуск проміжних кроків в аргументації й отриманні оригінальних зв'язків;
- незвична і яскрава уява;
- сильні почуття;
- дивне відчуття гумору;
- високі стандарти і максималізм;
- втрата інтересу до одноманітних дій.

На жаль, зазначений перелік не обмежується тільки позитивними якостями, а доповнюється тим, що є небажаним для обдарованого школяра. Зокрема, дитина може відповідати багатьом з критеріїв обдарованих, але при цьому не виділятися особливими успіхами у навчанні; письмові роботи обдарованих дітей можуть бути слабкими; обдаровані діти можуть бути лінивими, сонливими, неуважними; обдарована дитина може відволікатися на заняттях і заважати учителю проводити урок; такі індивіди, як правило, важко кооперуються з однокласниками, схильні критикувати вчителя і однокласників, часто пропускають заняття.

Зазначеному вище надається чільне значення. Доказом цього є той факт, що типові ознаки обдарованих дітей разом з показниками тестової діагностики беруться до уваги у всіх сучасних моделях пошуку обдарованих і талановитих школярів.

Важливим є той факт, що обдаровані індивіди не утворюють гомогенну групу, тобто, вони не проявляють цілком ідентичні властивості, а їх широкий спектр, при цьому кожний індивід характеризується своїм набором з цієї множини. Раніше зазначалось, що немає також такої єдиної характерної ознаки, яка б репрезентувала обдарованість. Тому спроби означити обдарованого індивіда шляхом опису його характерних ознак (чи однієї, але такої, що репрезентує обдарованість) виявилася марною.

Карен і Дей [8] на підставі аналізу еволюції поняття обдарованість роблять висновок, що з тих пір, як дослідники проблеми обдарованості переконалися в неможливості одним визначенням цього феномена охопити усі сфери, в яких яскраво проявляється високий рівень тих чи інших здібностей, один за одним з'являються різні типи обдарованості.

Отже, складність виявлення обдарованих і талановитих дітей зумовлена протиріччями у з'ясуванні самої сутності поняття "обдарованість", основною умовою наявності якої є інтелектуальні здібності, а також певні особистісні характеристики та параметри.

#### Література

1. Tassel-Baska Joyce Van. The use of aptitude tests for identifying the gifted: The talent search concept // *Roeper Review*, 1986.– vol. 8.– P. 185 – 189.
2. Renzulli J.S. What makes giftedness: Re-examining a definition // *Phi Delta Kappan*, 1978.– vol. 80.– P. 180 – 184.
3. Sternberg R.J. Beyond IQ. A triarchic theory of intelligence.– New York: Cambridge University Press, 1983.
4. Montgomery Sharon. Personality characteristics of gifted students // *Agate*, 1997.– vol.11.– No. 1.– P. 37 – 47.
5. Haan R.F. Identification of the gifted // *Education*, 1959.– vol. 80.– No. 3.– P. 135 – 137.

6. Gross Miraca U.M. Exceptionally and profoundly gifted students: An underserved population // *Bright Connections*, 2000.– vol. 18.– No. 4.– P. 3 – 8.
7. [www.nagcbritain.org.uk/giftedness/character.html](http://www.nagcbritain.org.uk/giftedness/character.html)
8. Karen Jones, Day Jeanne. Cognitive similarities between academically and socially gifted students // *Roeper Review*, 1996.–vol. 18.– No. 4.– P. 270 – 273.